

Leszek Poniewozik (Rzeszów)

Uposażenie prałatur i kanonii kolegiaty kieleckiej w średniowieczu

Kapituła kielecka była jedną z ważniejszych kapituł nie tylko w średniowiecznej Małopolsce, ale również w skali całego kraju¹. Omówienie wszystkich zagadnień związanych z jej dziejami wymagałoby napisania pracy o charakterze monografii, na którą z całą pewnością zasługuje. Z tej racji postanowiłem skupić się na wybranych zagadnieniach dotyczących jej średniowiecznych dziejów. Poruszone zagadnienia dotyczyć będą początków kapituły, elementów uposażenia poszczególnych prebend oraz wartości uposażenia prałatur i kanonii.

Początki kapituły kieleckiej

Wedle Jana Długosza początki kapituły kieleckiej wiążą się z osobą biskupa krakowskiego Gedki. On to w roku 1171 miał utworzyć kielecką kapitułę kolegiacką². Dodatkowo Jan Długosz podał, że uposażenie członków kapituły miało opierać się (w części?) na dochodach kościoła św. Wojciecha³. Kościół ten był najstarszą kielecką parafią. Przy okazji kolegiata przejęła uprawnienia parafialne Wojciechowej świątyni⁴. Stało się to najpewniej już w momencie powstania kolegiaty⁵. Bazując nadal na wiedzy przekazanej przez Jana Długosza można stwierdzić, że spośród piętnastowiecznych prebend dwie prałatury i dwie kanonie zostały utworzone w oparciu o dochody kościoła św. Wojciecha. Ten w miarę klarowny obraz powstania kapituły kieleckiej przedstawiony przez Długosza jest dość powszechnie przyjmowany przez historiografię. Nie da się jednak wykluczyć, że początki kolegiaty kieleckiej sięgają czasów znacznie wcześniej-

1 Nie bez powodu Jan Długosz w hierarchii kapituł diecezji krakowskiej umieścił kapitułę kielecką na trzecim miejscu. Wyprzedzały ją jedynie kapituły sandomierska i wiślicka, J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. I (dalej DLB), w: *Opera omnia Joannis Dlugosii*, wyd. J. Łętowski, t. VII, Kraków 1863.

2 Tak zarówno Długosz w *Liber beneficiorum* (DLB t. I, s. 436) jak i różne redakcje katalogu biskupów krakowskich czy rocznik Krasieńskich – patrz J. Szymański, *Kanonicy świeccy narzędziem feudalnej organizacji włości kieleckiej biskupów krakowskich na przełomie XII i XIII w.*, Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego 1966, R. 3, s. 309–310.

3 Były to scholasteria – DLB t. I, s. 449, kustodia – DLB t. I, s. 452 oraz dwie kanonie – szydlówecka – DLB t. I, s. 464–5 i pierzchnicka – DLB t. I, s. 470.

4 DLB t. I, s. 436.

5 L. Poniewozik, *Średniowieczne parafie kolegiackie w diecezji krakowskiej*, w: *Przestrzeń religijna Europy Środkowo-Wschodniej w średniowieczu*, red. K. Bracha i P. Kras, Warszawa 2010, s. 125.

szych i wiązać się nie z osobą biskupa krakowskiego a władcy. Kościół św. Wojciecha zanim został przekazany kapitule kieleckiej był związany z osobą władcy. Czas jego powstania nie jest znany i da się go odnieść do stosunkowo szerokiego okresu obejmującego drugą połowę XI i pierwszą połowę XII stulecia⁶. Zgodnie ze szczegółowymi ustaleniami E. Wiśniowskiego można stwierdzić, że fundacji kościoła dokonał najpewniej książę. Przekonuje o tym uposażenie świątyni⁷. Przekazanie kościoła św. Wojciecha biskupom krakowskim nastąpiło najpewniej wraz z nadaniem dużego kompleksu dóbr w rejonie Gór Świętokrzyskich⁸. Biorąc pod uwagę ten fakt i łącząc go z analizą uposażenia członków kapituły kieleckiej w XV w. J. Szymański doszedł do wniosku, że nie da się wykluczyć pierwotnej fundacji kapituły kieleckiej przez władcę. Oznaczałoby to, że fakt ten miał miejsce przed 1171 r. a kapituła podobna była do znanych z Małopolski licznych fundacji książęcych lub możnowładczych, składających się z prepozyta i niewielkiej, kilkusobowej grupy kanoników⁹. Dzięki spisom dziesięciny papieskiej i świętopietrza można dowiedzieć się, że w XIV w. kapitułę kielecką tworzyło grono czterech prałatów (prepozyt, dziekan, scholastyk i kustosz) i sześciu kanoników. Od tego czasu do końca średniowiecza skład kapituły kieleckiej nie uległ już zmianie.

Elementy uposażenia prebend w kapitule kieleckiej

Kapituła kielecka w kształcie znanym z późnego średniowiecza składała się z czterech prałatur (prepozytura, dziekania, scholasteria i kustodia) oraz 6 kanonii (od podstawy uposażenia, czyli tzw. *fundum*, zwane żydówką – **żydowską**, szewieńską, szydlówką, sieradowicką, pierzchnicką i brzechowską). Zdaniem Jana Długosza kapituła w takim kształcie została utworzona w 1171 r. przez biskupa Gedkę. Pogląd taki klóci się z wiadomościami płynącymi z innych źródeł, jednak rzeczą niewątpliwą jest to, że większość prebend posiadających prawnie wyodrębniony majątek istniała już w pierwszej połowie XIII w. Potwierdzenia takiego stanu rzeczy można chyba doszukiwać się w dokumencie biskupa Iwona Odrowąża z 18 stycznia 1229 r., w którym wymieniono 6 prałatów i kanoników oraz 7 wikariuszy kieleckich. Liczba prałatur i kanonii, powiększona o niewymienioną, ale niewątpliwie istniejącą już wtedy prepozyturę, zgadza się z liczbą wikariuszy a zatem można przyjąć, że dokument biskupa Iwona potwierdza istnienie 4 prałatur i 3 kanonii kieleckich. O tym, że były to prałatury i kanonie posiadające wydzielone prebendy przekonuje wydarzenie z roku 1213. Wtedy to na bazie dochodów jednego z plebanów kijskich ufundowano prebendę kanonicką w Kielcach¹⁰.

6 Wiśniowski E., *Początki kościoła i parafii św. Wojciecha w Kielcach*, Nasza Przeszłość 1982, t. 57, s. 167.

7 Konkretnie chodzi o uposażenie kościoła św. Wojciecha ziemią, w tym całymi wsiami – były to wieś Zagórze oraz prawdopodobnie Szydłówek i nieznane bliżej grunty w Kielcach i Złotej, E. Wiśniowski, *Początki kościoła...*, s. 163–4. Także J. Szymański jest zdania, że kościół św. Wojciecha był fundacją książęcą, *Kanonicy świeccy...*, s. 309).

8 L. Poniewozik, *Średniowieczne parafie kolegiackie...*, s. 124

9 J. Szymański, *Kanonicy świeccy...*, s. 124.

10 *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława* (dalej KDKK), cz. I, wyd. F. Piekosiński,

W takim stanie rzeczy można przypuszczać, że wydzielenie prebend w kapitule kieleckiej nastąpiło bądź w pierwszych latach XIII w., bądź nawet w końcu wieku XII.

Dzięki „Liber beneficiorum” Jana Długosza oraz „Liber retaxationum” z 1529 r., możliwe jest odtworzenie stanu uposażenia prałatur i kanonii kieleckich w końcu średniowiecza. Ponadto w przypadku niektórych prebend informacje zawarte na kartach „Liber beneficiorum” w połączeniu z kilkoma zachowanymi dokumentami pozwalają śledzić zmiany dotyczące uposażenia, jakie zachodziły także wcześniej.

Najhojniej uposażoną prebendą kapituły kieleckiej była prepozytura. Możliwe, że jej uposażenie zostało jako pierwsze wydzielone z majątku wspólnego kapituły. Mogło to nastąpić bądź w pierwszych latach XIII w., bądź – co bardziej prawdopodobne – w końcu XII w. W czasach Jana Długosza oraz w 1529 r. prepozytura czerpała dochody z 19 miejscowości (patrz tab. nr 1). Wśród nich 3 stanowiły *fundum* prepozytury. Składało się ono z całej wsi Grabków oraz 3 łąnów kmiecych w Łomnie i 3 zagrodników w Świętomarży. Pozostałe miejscowości płaciły na rzecz prepozytury dziesięcinę kmiecią. Według Jana Długosza uposażenie prepozytury pochodziło w większej części z dochodów kościoła w Świętomarży¹¹.

Tabela 1: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia prepozytury kieleckiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Prepozytura (DLB t. I, s. 437-442 i LR 1529 s. 376-377)				
1.	Grabków	Świętomarz	+	+
2.	Łomno	Świętomarz	+	+
3.	Świętomarza	Świętomarz	+	+
4.	Rzepinek	Świętomarz	+	+
5.	Brzezcie	Świętomarz	+	+
6.	Jadowniki	Świętomarz	+	+
7.	Sierzawy	Świętomarz	+	+
8.	Rzepin	½ Pawłów i ½ Świętomarz	+	+
9.	Dąbrowa	Pawłów	+	+
10.	Trzęsków	Pawłów	+	+
11.	Pokrzywnica	Pawłów	+	+
12.	Jabłonna	Pawłów	+	+
13.	Dziurów	Pawłów	+	+
14.	Śnieżkowice	Waśniów	+	+
15.	Strupice	Waśniów	+	+
16.	Witosławice	Waśniów	+	+
17.	Śniadka	Tarczek	+	+
18.	Wieloborowice	Chybice	+	+
19.	Kosowice	Momina	+	+

Kraków 1874, nr 9, s. 14.

11 DLB t. I s. 436.

Wiceprepozytura (DLB t. I, s. 442-443 i LR 1529 s. 466)				
1.	Czarnów Mniejszy	Kielce	+	+
2.	Zagnańsk	Kielce	+	+
3.	Zawada	Pawłów	+	+

Uwagę zwraca rozmieszczenie miejscowości świadczących na rzecz prepozytury. Większość z nich – aż 16 – należała do 3 parafii: w Świętomarzy, Pawłowie i Waśniowie. Pozostałe 3 miejscowości należały do parafii w Tarczku, Chybicach i Mominie.

Biorąc pod uwagę hipotetyczny moment wydzielenia majątku prepozytury oraz czas powstania poszczególnych parafii, można zauważyć, że w końcu XII i na początku XIII w. istniały jedynie parafie w Świętomarzy, Waśniowie i Mominie. Co więcej rozmieszczenie najstarszych ośrodków parafialnych na kielecczyźnie wskazuje, że do początków XIII w. prawie wszystkie wsie płacące na rzecz prepozytury wchodziły w skład parafii w Świętomarzy i Waśniowie. Jedynym wyjątkiem była wieś Kosowice z parafii Momina¹². Co więcej wydaje się, że z wspomnianych 19 miejscowości uposażeniowych większość należała pierwotnie do parafii w Świętomarzy¹³. Na sformułowanie takiej tezy pozwala analiza mapy przedstawiającej rozmieszczenie miejscowości uposażeniowych prepozytury na tle sieci najstarszych parafii prepozytury kieleckiej¹⁴.

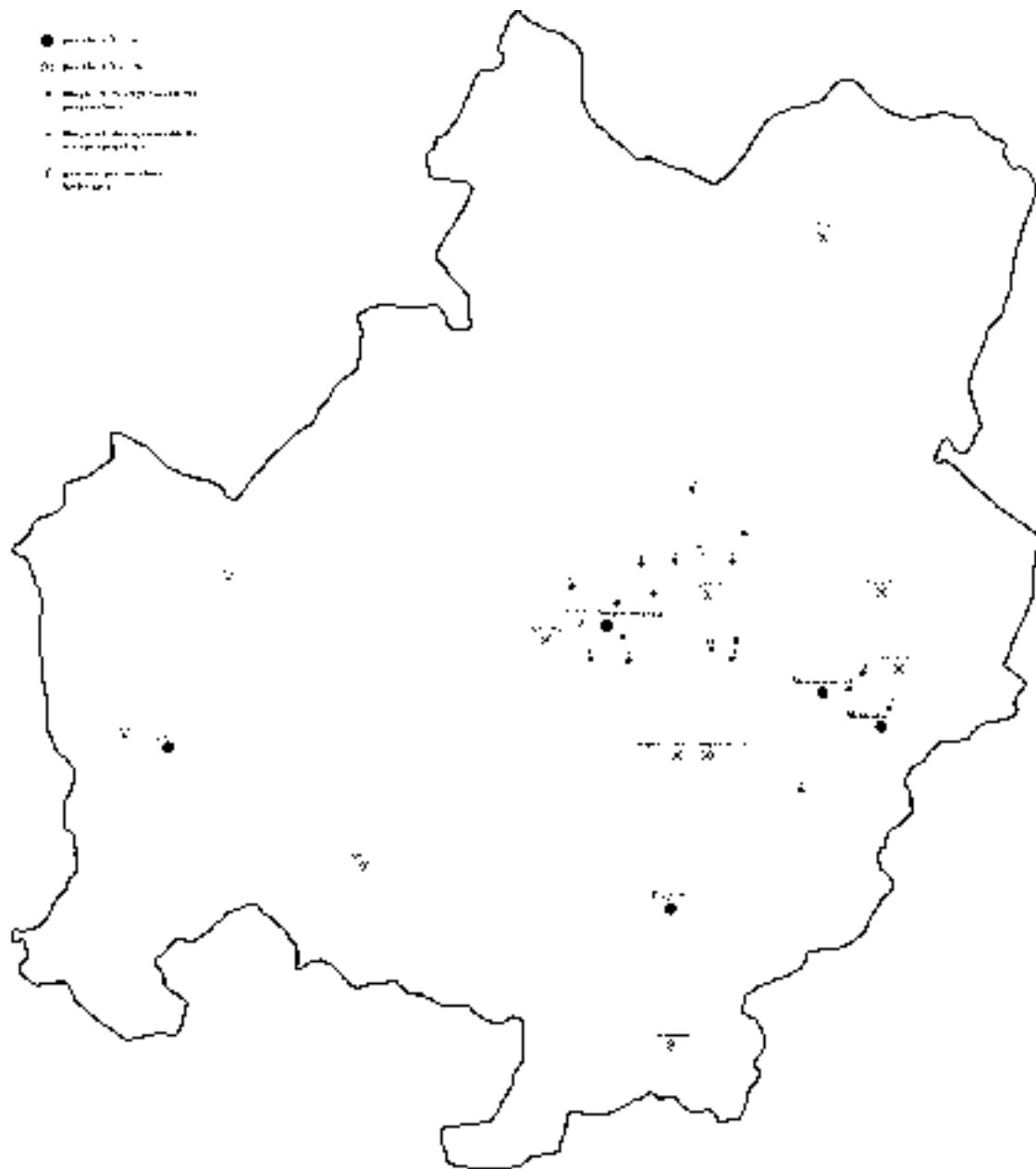
W tej sytuacji należy przypuszczać, że utworzenie prebendy prepozyta kieleckiego odbyło się poprzez przyznanie jej dochodów z wsi należących do parafii w Świętomarzy i Waśniowie. Powstaje pytanie do kogo dochody te należały wcześniej? Jan Długosz sugeruje, że do plebana w Świętomarzy. Trudno jednak ustalić, czy w swym twierdzeniu opierał się na jakiejś tradycji, czy też bazował na analizie stosunków panujących w drugiej połowie XV w. Niezależnie od tego na jakiej podstawie Jan Długosz opierał swe twierdzenia, można zaryzykować przypuszczenie, że ufundowanie prepozytury wiązało się z odebraniem części dochodów plebanom w Świętomarzy i Waśniowie. Analogią dla takiego sposobu postępowania byłyby okoliczności ufundowania prebendy żydowskiej w roku 1213¹⁵.

12 Parafia w Tarczku powstała kosztem pomniejszenia terytorium parafii w Świętomarzy. W przypadku wsi wchodzących w skład parafii w Pawłowie można przypuszczać, że pierwotnie należały do parafii w Świętomarzy, ewentualnie w części do parafii w Waśniowie. Parafia Chybyce, do której należała wieś Wieloborowice powstała dopiero w końcu XIV lub w XV w. Z racji położenia można przyjąć, że jej terytorium wykrojono kosztem parafii pawłowskiej a zatem także wieś Wieloborowice w momencie ustalania uposażenia prepozytury kieleckiej należała bądź do parafii w Świętomarzy, bądź w Waśniowie (dane na temat czasu powstania poszczególnych parafii prepozytury kieleckiej – patrz B. Rzewuska-Kurzeja, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze kieleckiej w średniowieczu*, „Nasza Przyszłość” 1983, t. 59, s. 80-81, 82-85, 93-94).

13 Chodzi o wszystkie miejscowości, które w XV w. należały do parafii w Świętomarzy oraz znaczną część (może wszystkie?) wsi należących do powstałej w XIII w. parafii w Pawłowie.

14 Przedstawione na mapie granice prepozytury kieleckiej oddają stan z późnego średniowiecza i mają charakter jedynie pomocniczy.

15 Przypomnę, że fundacja kanonii żydowskiej dokonała się poprzez oddanie jej dochodów jednej z dwóch plebanii kijskich, KDKK cz. I, nr 9, s. 14.

Mapa nr 1: Miejscowości uposażeniowe prepozytury kieleckiej na tle sieci parafialnej kielecczyny w XIII w.

W przypadku uposażenia dziekanii kieleckiej sytuacja była w zasadzie analogiczna do tej z jaką mamy do czynienia w odniesieniu do prepozytury. Piętnasto- i szesnastowieczne źródła informują, że uposażenie tej prałatury stanowiły dziesiątyny z 19

miejsowości¹⁶, z których aż 15 leżało na terenie 3 parafii: 6 w parafii Stary Radom, 5 w parafii Cerekiew i 4 – Jarosławice (tabela 2 i mapa nr 2). Uwagę zwraca to, że dziekana kielecka nie posiadała *fundum*. Można jedynie zastanawiać się, czy 2 łany kmiecie we wsi Mójcza pod Kielcami, stanowiące w XV w. własność wicedziekani¹⁷, nie należały pierwotnie do dziekana.

Niestety tereny archidiakonu radomskiego nie doczekały się dotychczas opracowania omawiającego rozwój sieci parafialnej. Nie znając czasu powstania poszczególnych parafii trudno wnioskować cokolwiek na temat przynależności parafialnej wsi świadczących na rzecz dziekanii w okresie jej hipotetycznej fundacji, czyli w początku XIII lub końcu XII w. W tej sytuacji nie da się ustalić, czy nadanie dziekanii dziesięcin z dosyć zwartego terytorium było wynikiem przekazania jej dochodów należących uprzednio do miejscowych plebanów, czy też podyktowane było innymi względami. Analiza stosunków własnościowych także niczego nie wyjaśnia. Co prawda Radom i jego bezpośrednie okolice stanowiły własność władcy, jednak niemal wszystkie wsie płacące dziesięcinę dziekanom kieleckim należały do rodów rycerskich. Według Jana Długosza dziekana kielecka w chwili swego powstania miała otrzymać dochody należące do kościoła parafialnego w Starym Radomiu¹⁸. Stosunki dziesięcinne panujące w drugiej połowie XV w. nie sprzeciwiają się takiemu stwierdzeniu. Trudno jednak powiedzieć, czy wielki kronikarz miał na ten temat jakieś wiarygodne informacje, czy też próbował odtworzyć dzieje uposażenia dziekanii analizując współczesne sobie stosunki dziesięcinne.

16 Ponadto w opisie uposażenia dziekanii zamieszczono wsie Chruslice i Jaszowice (obie w parafii Cerkiew, DLB t. I, s. 447), jednak w obu wypadkach brak opis jest szczątkowy a ponadto nie zawiera informacji sugerującej odprowadzanie dziesięciny na rzecz dziekanii. W związku z tym wydaje się, że w rzeczywistości obie miejscowości nie wchodziły w skład uposażenia dziekanii. Sugeruje to także pominięcie tych miejscowości w opisie dochodów dziekana z roku (*Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529*, tzw. *Liber retaxationum*, dalej LR, wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968, s. 382), jednak źródło to nie wymienia także dochodów z wsi Mazowszany, „Rzycz alias Długoyowska Wolya”, Dąbrówka Nadolna i Gaczkowice. W przypadku Mazowszan można uznać to za pominięcie, bowiem *Liber retaxationum* w żadnym miejscu nie informuje, kto odbierał dziesięcinę snopową od kmieci z Mazowszan, a to świadczenie wchodziło w skład uposażenia dziekanii w czasach Długosza (wiadomo jedynie, że pleban z Nowego Radomia miał dziesięcinę z folwarku, LR 1529, s. 407, 453). Wieś o nazwie „Rzycz alias Długoyowska Wolya” w ogóle nie występuje w *Liber retaxationum*, natomiast należąca w XV w. do dziekana dziesięcina snopowa z łańów kmiecyh we wsiach Dąbrówka Nadolna i Gaczkowice w 1529 r. była odbierana przez plebanów parafii, do których obie wsie należały, tj. w Cerekwi i Jarosławicach, por. LR 1529, s. 259 i 415. Jak się zatem wydaje dziekana utraciła dziesięcinę z Dąbrówki i Gaczkowic.

Liber retaxationum z 1529 r. także w opisie wicedziekani pomija pewne dochody. Chodzi o dziesięcinę z dwóch folwarków rycerskich w Wolicy w parafii Stary Radom. Należy jednak pamiętać, że wieś ta nigdzie nie została wspomniana przez źródło. Możliwe zatem, że zanikła, bądź została wchłonięta przez inną miejscowość.

17 DLB t. I, s. 448.

18 DLB t. I, s. 443.

Tabela 2: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia dziekanii kieleckiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Dziekania (DLB t. I, s. 307-308, 443-447; t. II, s. 514-516; t. III, s. 417; LR 1529 s. 382)				
1.	Janiszów	Stary Radom	+	+
2.	Mazowszany	Stary Radom	+	brak
3.	Trąblice	Stary Radom	+	+
4.	Długojów – dziś Radom-Długojów	Stary Radom	+	+
5.	Rzycz alias Długoyowska Wolya*	Stary Radom	+	brak
6.	Gołębiów – dziś Radom-Gołębiów	Stary Radom	+	+
7.	Dąbrówka Nadolna	Cerekiew	+	brak
8.	Dąbrówka Podłęzna	Cerekiew	+	+
9.	Taczów	Cerekiew	+	+
10.	Taczewska Wola	Cerekiew	+	+
11.	Mleczków	Cerekiew	+	+
12.	Bieniędzice	Jarosławice	+	+
13.	Krzyszkowycze	Jarosławice	+	+
14.	Jarosławice Nadolne – dziś Jarosławice	Jarosławice	+	+
15.	Gaczkowice	Jarosławice	+	brak
16.	Kowala Duszocina albo Mała	Wola Kowska – dziś Wolanów	+	+
17.	Ruda Wielka	Wierzbica	+	+
18.	Gębarzew	Skaryszew	+	+
19.	Zakrzów	Zakrzów	+	+
Wicedziekania (DLB t. I, s. 448-449; LR 1529 s. 467)				
1.	Mójcza	Kielce	+	+
2.	Jaszowice	Cerekiew	+	+
3.	Wolycza**	Stary Radom	+	brak
4.	Dambrowka Pankoszlawska***	Kowala Stępcina	+	+

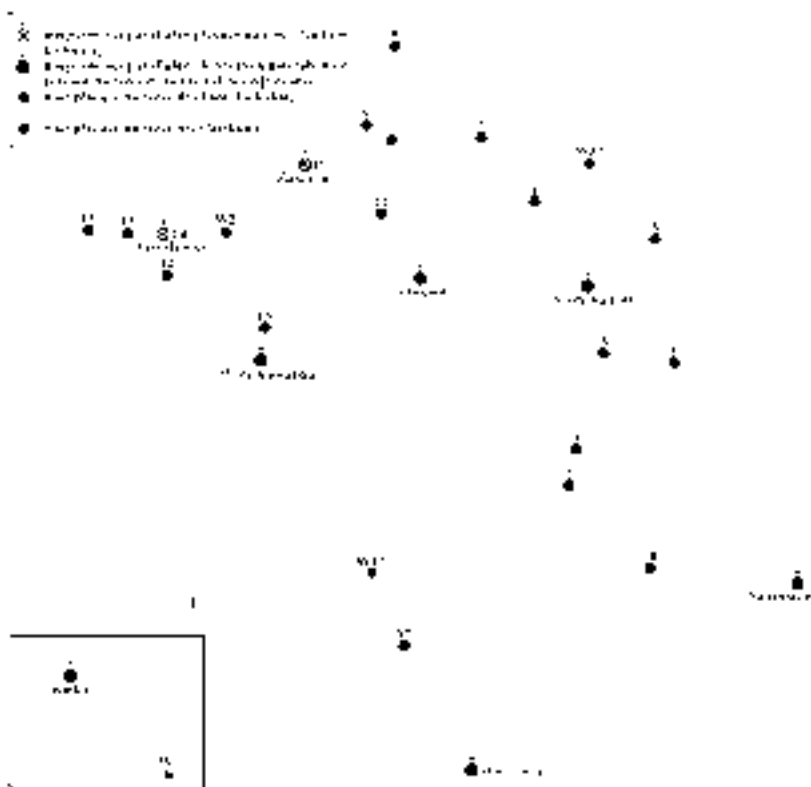
* Być może tożsama z Wolą Żakowską?

** Lokalizacja niepewna, wieś utożsamiam z Powalią Wolą – dziś Wólka Kłwatecką.

*** Lokalizacja niepewna, wieś utożsamiam z Dąbrówką Zabłotnią.

Rozmieszczenie uposażenia scholasterii i kustodii oraz kanonii brzechowskiej i pierchnickiej można rozpatrywać łącznie. Wszystkie te prebendy uzyskiwały dochody z miejscowości położonych w różnych miejscach prepozytury kieleckiej, a także poza jej obszarem – nierzadko w dużej odległości. Ponadto można przypuszczać, że zostały one ufundowane kosztem dochodów kościoła parafialnego pod wezwaniem ś. Wojciecha w Kielcach. Jan Długosz informuje, że tak właśnie było w przypadku scholasterii, kustodii i kanonii pierchnickiej¹⁹. Natomiast rozmieszczenie pierwotnego uposażenia kanonii brzechowskiej (patrz niżej) pozwala przypuszczać, że również ona została utworzona na bazie dochodów kościoła ś. Wojciecha.

19 DLB t. I, s. 449, 452 i 470. Zdaniem Jana Długosza także prebenda szydlówecka miała zostać utworzona na bazie dochodów kościoła św. Wojciecha (DLB t. I, s. 464–465), jednak jej uposażenie rozmieszczone było w nieco innym rejonie niż uposażenie scholasterii, kustodii oraz kanonii pierchnickiej.

Mapa nr 2: Miejscowości uposażeniowe dziekanii kieleckiej na przełomie XV i XVI w.

W przypadku scholasterii miejscowości te znajdowały się zarówno w okolicach Kielc, jak i Kijów czy nawet Sandomierza (mapa nr 3), przy czym dziesięciny z wsi Umianowice w parafii Kije stały się własnością scholastyka w roku 1364. Do tego czasu czerpał dochody z Tarczka i Kielc²⁰ (patrz mapa nr 4). Nie zmienia to jednak faktu, że scholasteria kielecka czerpała dochody z miejscowości znajdujących się w dużej odległości od Kielc a ponadto znacznie oddalonych od siebie. Zwraca uwagę niewielka liczba miejscowości, z jakich scholasteria czerpała dochody. Do 1364 r. było ich 5, później tylko 4 (tab. nr 3). *Fundum* scholasterii stanowiła wieś Zagórze. Ponadto do *fundum* należy doliczyć wieś Złota koło Sandomierza, w której scholastyk posiadał 2 łany²¹.

Podobnie „rozrzucone” – choć na nieco mniejszym terytorium – były miejscowości oddające dochody na rzecz kustodii kieleckiej, przy czym było ich znacznie więcej (tab. nr 4). Rozmieszczone były dość równomiernie od rejonu Kielc na północy, po okolice Kijów na południu, nie tworząc w zasadzie żadnych skupisk (mapa nr 5). Kustodia nie posiadała jasno określonego *fundum*, jednak należy je widzieć w postaci 2 ła-

20 KDKK t. I, nr 234, s. 300–301; DLB t. I, s. 450.

21 DLB t. I, s. 449–450 i 451.

nów miejskich w Kielcach oraz 1 łanu kmiecego w Mąchocicach²². Takie ujęcie sprawy zgadzałoby się z informacjami podawanymi przez Jana Długosza, który twierdził, że kustodia została uposażona dochodami kościoła ś. Wojciecha w Kielcach²³. W pozostałym zakresie uposażenie kustodii stanowiły dziesięciny z 9 wsi²⁴.

Mapa nr 3: Miejscowości uposażeniowe scholasterii kieleckiej na przełomie XV i XVI w.

²² DLB t. I, s. 452–3 i 456.

²³ DLB t. I, s. 452.

²⁴ *Liber retaxationum* z 1529 r. nie wymienia w ramach uposażenia kustodii czynszu z 1 łanu kmiecego w Mąchocicach oraz dziesięciny snopowej z łanów kmiecych we wsiach Śladków i Czyżów, jednak nie musi to oznaczać, że świadczenia te zostały przejęte przez kogoś innego. Źródło nie wskazuje bowiem innego odbiorcy wyżej wymienionych świadczeń a w przypadku Czyżowa nie wymienia tej wsi w ogóle.

Mapa nr 4: Miejscowości uposażeniowe scholasterii kieleckiej do roku 1364

Tabela 3: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia scholasterii kieleckiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnutowana w	
			DLB	1529 r.
Scholasteria (DLB t. I, s. 449-451; LR 1529 s. 382)				
1.	Zagórze	Kielce	+	+
2.	Złota	św. Piotra w Sandomierzu	+	+
3.	Umanowice (od 1364 r.)*	Kije	+	+
4.	Wierzbie	Drugnia	+	+
5.	Kielce (do 1364 r.)	Kielce	-	-
6.	Tarczek (do 1364 r.)	Tarczek	-	-
Wicescholasteria (DLB t. I, s. 451; LR 1529 s. 467)				
1.	Strojnów	Pierzchnica	+	+

* W 1364 r. scholastyk kielecki zamienił z biskupem krakowskim karczmę w Tarczku i dziesięcinę zbożową z Kielc za dziesięcinę z Umanowic.

Tabela 4: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia kustodii kieleckiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Kustodia (DLB t. I, s. 452-456, 472-473; LR 1529 375-376)				
1.	Kielce	Kielce	+	+
2.	Mąchocice – dziś Mąchocice Kapitulne	Kielce	+	brak
3.	Krajno	Daleszyce	+	+
4.	Cisów – dziś Cisów Rządowy	Daleszyce	+	+
5.	Sędziejowice	Sędziejowice	+	+
6.	Śladków	Sędziejowice	+	brak
7.	Bardo	Bardo	+	+
8.	Czyżów	Bardo	+	brak
9.	Nida	Brzeziny	+	+
10.	Włoszczowice	Piotrkowice	+	+
11.	Kliszów	Kije	+	+
Wicekustodia (DLB t. I, s. 456-457; LR 1529 s. 467)				
1.	Kielce	Kielce	+	+
2.	Suków	Kielce	+	+
3.	Mąchocice – dziś Mąchocice Kapitulne	Kielce	+	+
4.	Grabowiec	Piotrkowice	+	+
5.	Chomentówek	Sędziejowice	+	+

Uposażenie prebendy brzechowskiej w pewnej części było podobne do uposażenia scholasterii kieleckiej, przy czym podobieństwo jest zauważalne wyłącznie w przypadku dochodów z pierwszej połowy XIV w. (patrz mapa. nr 7 i dla porównania mapa nr 4). Było to wynikiem czerpania tak przez scholasterię, jak i kanonię części dochodu z Kielc i Tarczku. Po roku 1359 i 1364 sytuacja uległa zmianie. Zarówno scholasteria jak i kanonia oddały dochody z Kielc i Tarczku biskupom krakowskim w zamian otrzymując inne elementy uposażenia. Kanonia brzechowska w wyniku zamiany miała otrzymać dziesięciny z Obic, Łukowa i Ostrowa, jednak ostatecznie dziesięciny z Ostrowa nie znalazły się w uposażeniu kanonii (patrz tab. nr 5 i mapa nr 6). W ramach *fundum* kanonia posiadała wieś Brzechów²⁵.

Tabela 5: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia prebendy brzechowskiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Prebenda brzechowska (DLB t. I, s. 474-475; LR 1529 s. 400)				
1.	Brzechów	Daleszyce	+	+
2.	Obice (od 1359 r.)	Lisów	+	+
3.	Jawor	Chomentów	+	+
4.	Karsy	Kije	+	+
5.	Lipa	Kije	+	+

25 DLB t. I, s. 474.

6.	Łukowa (od 1359 r.)	Łukowa	+	+
7.	Kielce (do 1359 r.)	Kielce		
8.	Tarczek (do 1359 r.)	Tarczek		
Wikaria prebendy brzechowskiej (DLB t. I, s. 476; LR 1529 s. 468)				
1.	Domaszewice	Kielce	+	+
2.	Bobrza	Kielce	+	+
3.	Gumienice	Pierzchnica	+	+

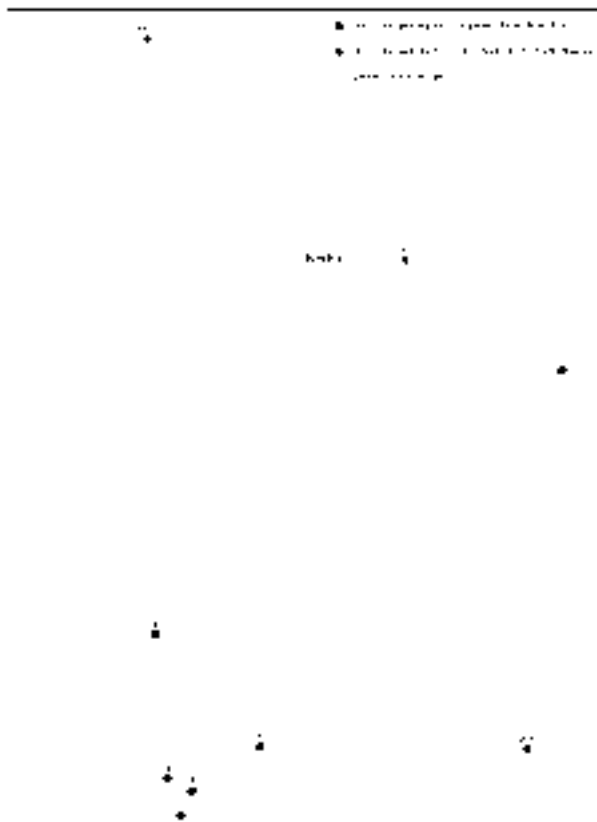
Mapa nr 5: Miejscowości uposażeniowe kustodii kieleckiej na przełomie XV i XVI w.

Inną rzeczą, która zwraca uwagę przy analizowaniu rozmieszczenia uposażenia prebendy brzechowskiej, są dochody z wsi Jawor, Karsy i Lipa. Pochodzą one ze zwartego obszaru położonego na terenie parafii Kije (Karsy i Lipa)²⁶ i Chomentów (Jawor)²⁷, przy czym skądinąd wiadomo, że parafia w Chomentowie powstała w roku 1331 kosztem terytorium parafii w Kijach²⁸. Także wieś Jawor należała wcześniej do parafii kij-

²⁶ DLB t. I, s. 475.

²⁷ DLB t. I, s. 474–475.

²⁸ Wszystkie wsie nowoutworzonej parafii w Chomentowie – w tym sam Chomentów – do 1331 r.

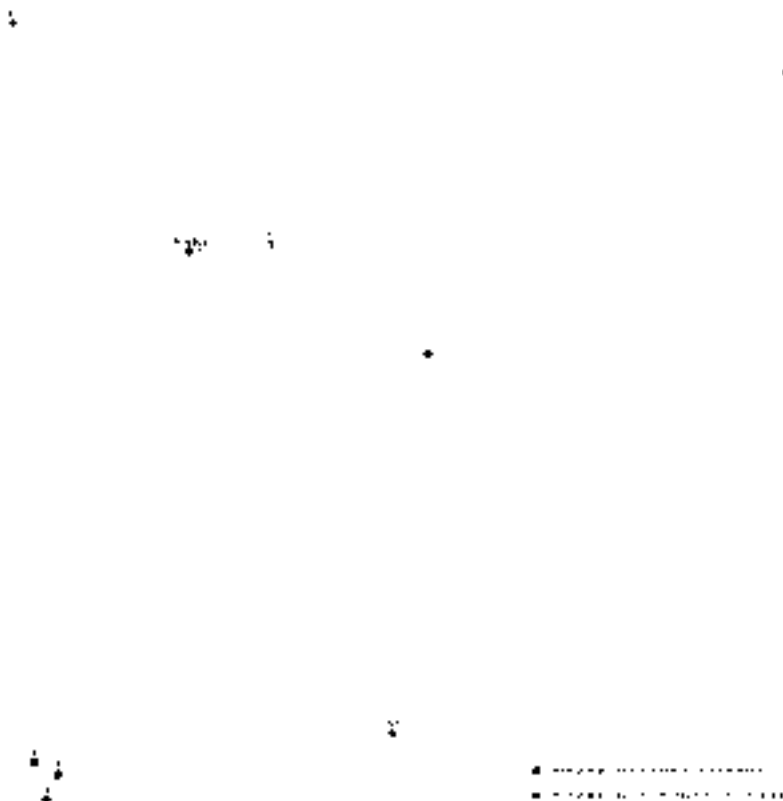
Mapa nr 6: Miejscowości uposażeniowe prebendy brzechowskiej na przełomie XV i XVI w.

skiej²⁹. W takiej sytuacji można byłoby pokusić się o tezę, że dziesięciny z Kars, Lipy i Jawora zostały nadane kanonii brzechowskiej przy okazji likwidacji jednej z plebanii w Kijach w roku 1213 i przejęciu jej dochodów na potrzeby fundacji prebendy żydowskiej w Kielcach³⁰. Problem jednak w tym, że dokument Wincentego Kadłubka informuje o przeniesieniu z Kijów do kapituły kieleckiej jednej z prebend wraz z jej uposażeniem. Fakt, że prebendę przeniesiono a nie np. zlikwidowano w celu wykorzystania uposażenia do ufundowania kanonii sugeruje, że odbyło się to bez wydzielania z jej

należały do parafii Kije. Jedynie wieś Stanowice należała w części do parafii Kije w części zaś do parafii w Mokrsku – patrz dokument erekcyjny parafii w Chomentowie w J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w jędrzejowskim*, Marjówka 1930, s. 419–421 a także E. Wiśniowski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu*, *Rozprawy zespołu badań nad polskim średniowieczem Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej*, cz. III, Warszawa 1965, s. 86–87.

29 W dokumencie erekcyjnym parafii w Chomentowie wieś Jawor została wymieniona pod nazwą Wola, por. J. Wiśniewski, *Historyczny opis...*, s. 419–421, a także E. Wiśniewski, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 86, przyp. 2. O tym, że pod nazwą Wola ukrywała się wieś Jawor informuje Jan Długosz, DLB t. I, s. 393, patrz też E. Wiśniewski, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 123.

30 KDKK t. I, nr 9, s. 14. Oznaczałoby to, że w 1213 r. likwidacja jednej plebanii w Kijach posłużyła do ufundowania nie tylko kanonii żydowskiej, ale również – w części – kanonii brzechowskiej.

Mapa nr 7: Miejscowości uposażeniowe prebendy brzechowskiej do roku 1359 w świetle zachowanych źródeł

zasobu jakichkolwiek dochodów. Co więcej doszło do sytuacji odwrotnej, tj. prebenda przenoszona do Kielc została dodatkowo powiększona o dziesięciny z wsi Podłęże³¹. W tej sytuacji nadanie kanonii brzechowskiej dziesięcin z Kars, Lipy i Jawora należy raczej rozpatrywać jako rekompensatę za przejęcie przez biskupów krakowskich dochodów z Kielc i Tarczka. Jak wspomniałem wyżej kanonia brzechowska utraciła te dochody w 1359 r. a w zamian miała otrzymać dziesięciny z Obic, Łukowa i Ostrowa. Ponieważ ani w czasach Długosza, ani w 1529 r. dziesięciny z Ostrowa nie zasilały kiesy kanonika brzechowskiego, można przypuszczać, że z nieznanых powodów opłaty z Ostrowa zachował biskup, natomiast kanonik otrzymał dziesięciny z Kars, Lipy i Jawora. Wniosek taki potwierdza porównanie wartości dziesięciny z Ostrowa³² oraz Kars, Lipy i Jawora. W 1529 r. dziesięciny z pół kmiecych w Ostrowie przynosiły

31 KDKK t. I, nr 9, s. 14.

32 Z wielu wsi o tej nazwie w grę wchodzi chyba wyłącznie Ostrów z parafii Brzeziny w okolicy Chęciny, który w 1529 r. należał do klucza kieleckiego dóbr biskupich, LR 1529, s. 24.

Mapa nr 8: Przypuszczalne rozmieszczenie uposażenia prebendy brzechowskiej do roku 1359

biskupowi krakowskiemu 5 grzywien³³, podczas gdy łączna suma opłat z Kars, Lipy i Jawora opiewała na 6 grzywien³⁴ a zatem różniły się w niewielkim stopniu.

Biorąc powyższe pod uwagę można przypuszczać, że przed rokiem 1359 dochody kanonii brzechowskiej obejmowały jedynie wpływy z Kielc, Tarczku i Brzechowa, a zatem w 2/3 pochodziły z miejscowości, które płaciły także na rzecz scholastyka (mapa nr 8 i dla porównania mapa nr 4).

Omawiając rozmieszczenie uposażenia prebendy brzechowskiej wskazałem na istniejącą najprawdopodobniej istotną zbieżność źródeł jej uposażenia ze źródłami uposażenia scholasterii kieleckiej przed połową XIV w. Związki znacznie wyraźniejsze, a widoczne także w późnym średniowieczu, łączyły natomiast uposażenie kustodii kieleckiej oraz kanonii pierzchnickiej. W zasadzie należy mówić o wspólnych elementach uposażenia tak kustodii, jak i kanonii. Wspólnota uposażenia obejmowała także wikarie obu prebend (tabela nr 6 i mapa nr 9 i dla porównania tabela nr 4 i mapa nr 5), przy

33 LR 1529, s. 24.

34 LR 1529, s. 400.

czym szła ona tak daleko, że oznaczała pobieranie dochodów nie tylko z tych samych miejscowości, ale także od tych samych płatników, tj. tych samych kmieci, zagrodników, karczmarzy itp. Również w kwestii *fundum* należy upatrywać podobieństwa pomiędzy kustodią a prebendą pierzchnicką. Co prawda Jan Długosz w przypadku kanonii wskazywał, że jej najważniejsze dochody płynęły z Pierzchnicy, jednak działa się tak dopiero od 1359 r. (patrz niżej). Wcześniej rolę podstawowego dochodu pełniły z pewnością wpływy z Kielc³⁵.

Tabela 6: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia prebendy pierzchnickiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

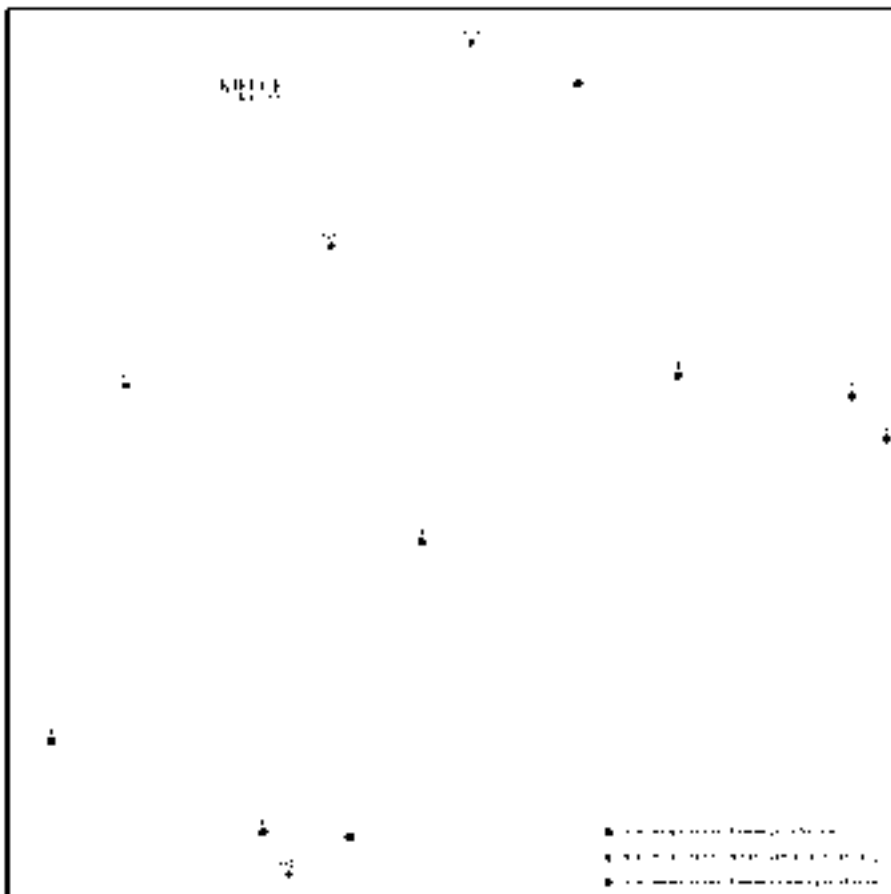
L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnutowana w	
			DLB	1529 r.
Prebenda pierzchnicka (DLB t. I, s. 452-455, 457, 470-474; LR 1529 s. 375)*				
1.	Kielce	Kielce	+	+
2.	Krajno	Daleszyce	+	brak
3.	Cisów – dziś Cisów Rządowy	Daleszyce	+	brak
4.	Bardo	Bardo	+	+
5.	Czyżów	Bardo	+	brak
6.	Sędziejowice	Sędziejowice	+	+
7.	Śladków	Sędziejowice	+	brak
8.	Kliszów	Kije	+	brak
9.	Pierzchnica	Pierzchnica	+	brak
Wikaria prebendy pierzchnickiej (DLB t. I, s. 452-453, 456-7, 473; LR 1529 s. 467)				
1.	Nida	Brzeziny	+	+
2.	Chomentówek	Sędziejowice	+	+
3.	Kielce	Kielce	+	+
4.	Mąchocice	Kielce	+	+
5.	Suków	Kielce	+	+

* W „Liber beneficiorum” Jana Długosza przy opisie uposażenia kanonii wymieniona została wieś Mąchocice koło Kielc, jednak z zawartego opisu wynika, że dochody z tej miejscowości pobierała wyłącznie wikaria kanonii pierzchnickiej (DLB t. I, s. 473, 474), natomiast w „Liber retaxationum” brakuje opisu prebendy pierzchnickiej. Częściowo informacje na temat uposażenia kanonii da się odtworzyć na podstawie opisu kustodii kieleckiej

Zarówno kustodia, jak i kanonia pierzchnicka pobierały dochody z podobnej liczby miejscowości (odpowiednio 11 i 9). W 8 przypadkach były to miejscowości wspólne dla obu prebend. Jedyna istotna różnica dotyczyła dziesięcin z Pierzchnicy i Włoszczowic. Pierwszą pobierał wyłącznie kanonik, drugą – wyłącznie kustosz, przy czym Jan Długosz podał przy okazji niezwykle ważną informację na temat uzyskania przez kanonię dziesięcin z Pierzchnicy. Otóż dziesięcina z tej miejscowości została nadana kanonii w roku 1359 przez biskupa Bodzantę jako rekompensata za odebrane dochody z karczem kieleckich. Musiały być to znaczące wpływy, skoro w XV w. dziesięcina z łąnów miejskich Pierzchnicy dawała kanonii aż 12 grzywien³⁶. Oznacza to, że

35 Była to zachowana do XV w. dziesięcina z łąnów miejskich oraz oddany biskupom krakowskim dochód z karczem kieleckich.

36 DLB t. I, s. 470. Kielce dawały kanonikowi 5 grz., Suków – 1 grz., Krajno – 6 grz., Cisów – 2,5 grz.,

Mapa nr 9: Miejscowości uposażeniowe prebendy pierzchnickiej na przełomie XV i XVI w.

do roku 1359 kanonia pobierała dochody z tych samych miejscowości, co kustodia. W tym miejscu warto ponownie zwrócić uwagę na swego rodzaju „wspólnotę majątkową” łączącą kustodię i kanonię pierzchnicką. Rodzi się bowiem pytanie, czy odebranie w 1359 r. części dochodów kanonii zwanej później pierzchnicką, nie miało swego odpowiednika w zmianach uposażenia kustodii. Na taką ewentualność wskazują dwa elementy. Pierwszym jest analogia z sytuacją, jaka miała miejsce w przypadku scholasterii i kanonii brzechowskiej, gdzie w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XIV w. zarówno scholasteria jak i kanonia utraciły część dochodów na rzecz biskupa, otrzymując w zamian inne świadczenia. Drugim elementem skłaniającym do zastanowienia jest fakt pobierania przez kustodię dziesięcin z wsi Włoszczowice, z której ani

Bardo – 4 grz., Czyżów – 1 grz., Sędziejowice – 4 grz. (niegdyś 5 grz.), Śladków – 0,5 grz. a Kliszów – 0,5 grz. Mąchoćce zostały wymienione przez Jana Długosza w opisie uposażenia kanonii, jednak z treści zapisu wynika, że płaciły nie kanonikowi a jego wikariuszowi. Wartości dziesięcin z poszczególnych miejscowości zliczone na podstawie DLB t. I, s. 452-455, 457, 470-473. Ponieważ w prawie wszystkich wypadkach dziesięciny były pobierane alternatywnie przez kustosa i kanonika prebendy pierzchnickiej, podane wartości dziesięcin są wartościami średnimi ustalonymi dla kanonii.

kanonia pierzchnicka, ani jej wikaria nie posiadała żadnych dochodów. Niewykluczono, że dziesięciny z tej wsi stanowiły dla kustodii rekompensatę za utracone wpływy z karczem kieleckich. Wskazywałyaby na to także wartość dziesięciny uiszczanej przez kmieci włoszczowickich. Wynosiła ona w czasach Jana Długosza 13, a wcześniej nawet 15 grzywien³⁷. Dziesięcina z Włoszczowic stanowiła zatem najważniejsze źródło dochodów kustodii³⁸, podobnie jak dziesięciny z Pierzchnicy przynosiły największy dochód kanonii pierzchnickiej. Przywołana już raz analogia do uposażenia scholasterii i kanonii brzechowskiej upoważnia do postawienia pytania, czy także kustodia i kanonia pierzchnicka oprócz dochodów z karczem kieleckich nie posiadały wcześniej jakichś wpływów z Tarczku? W tej sytuacji pewna część znanych z późnego średniowiecza dochodów tak kustodii jak i kanonii pierzchnickiej stanowiłaby zadośćuczynienie za te utracone wpływy. Zachowana baza źródłowa nie pozwala jednak na potwierdzenie tej tezy.

Analizując uposażenie poszczególnych prebend kapituły kieleckiej pora na przedstawienie prebendy zwanej żydowską, której dzieje – w tym czas powstania – są najlepiej poświadczone źródłowo. Prebenda ta powstała w 1213 r. w wyniku inicjatywy biskupa Wincentego Kadłubka. Wykorzystując fakt posiadania prawa patronatu jednej z dwóch plebanii w Kijach zlikwidował ją a uzyskany w ten sposób majątek przeznaczył na uposażenie prebendy kanonickiej w kapitule kieleckiej. Niestety wystawiony z tej okazji dokument nie określa, jakie konkretnie dochody zasilily nowopowstałą kanonię³⁹. Znanie dopiero z drugiej połowy XV w. uposażenie kanonii żydowskiej obejmowało dziesięciny z 11 wsi (mapa nr 10) położonych w parafii Kije (8 wsi) i Pińczów (3 wsie – tabela nr 7 i mapa nr 11). *Fundum* kanonii stanowiła cała wieś Żydówek⁴⁰.

Tabela 7: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia prebendy żydowskiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Prebenda żydowska (DLB t. I, s. 458-461; LR 1529 s. 381-382)				
1.	Żydówek	Kije	+	brak
2.	Stawiany	Kije	+	+

37 DLB t. I, s. 453–445.

38 Pozostałe elementy uposażenia dawały odpowiednio: Kielce – 12,5 grz., Mąchocice – 0,5 grz., Krajno – 6 grz., Cisów – 2,5 grz., Sędziejowice – 4 grz., Śladków – 0,5-1 grz., Bardo – 4 grz., Czyżów – 1 grz., Nida – 2 grz. (niegdyś 2,5 grz.), Kliszów – 0,5 grz. Wartości zliczone na podstawie DLB t. I, s. 452-456, 456, 472-473. Tak jak w przypadku kanonii pierzchnickiej także w tym przypadku podaję średnie wartości dziesięcin ustalone dla kustodii.

39 *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława* (dalej KDKK), cz. I, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874, nr 9, s. 14 – w dokumencie wspomniano jedynie wieś Podłęże, której dziesięciny dodano do uposażenia nowopowstałej kanonii.

40 W *Liber retaxationum* z 1529 r. nie wymieniono wśród dochodów prebendy żydowskiej wpływów z czynszu i dziesięciny snopowej z łąnów kmiecych w Żydówku. Jest to najpewniej wynik pomyłki, bowiem źródło nigdzie nie wspomina wsi Żydówek a co za tym idzie, nie przypisuje nikomu innemu dochodów posiadanych wcześniej przez prebendę żydowską.

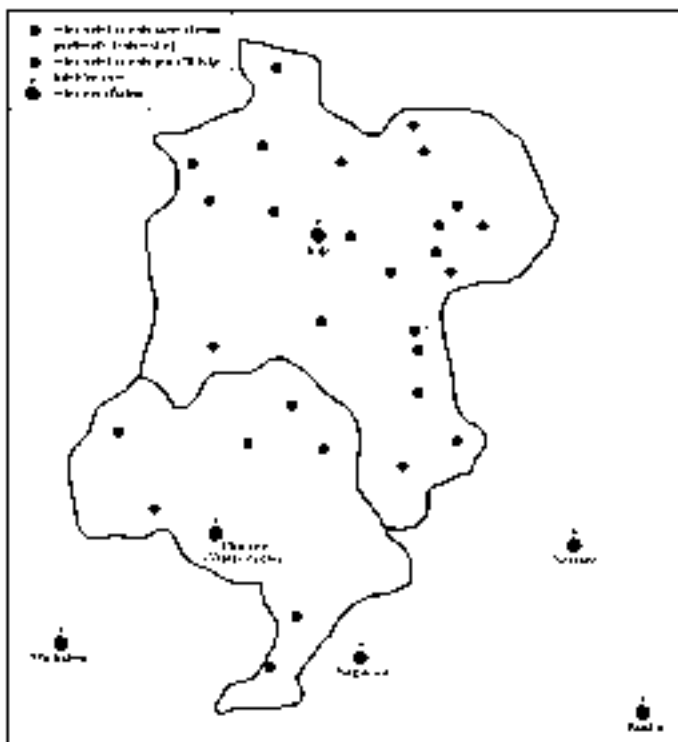
3.	Gartatowice	Kije	+	+
4.	Sadowye*	Kije	+	+
5.	Szarbków	Kije	+	+
6.	Chruście	Kije	+	+
7.	Wola Żydowska	Kije	+	+
8.	Żydów Wielki albo Rycerski	Kije	+	+
9.	Szczypiec	Pińczów	+	+
10.	Brzeście	Pińczów	+	+
11.	Podłęże	Pińczów	+	+
Wikaria prebendy żydowskiej (DLB t. I, s. 461-462; LR 1529 s. 467-468)				
1.	Posłowice	Kielce	+	+
2.	Chwałowice	Kije	+	+

* Wieś poświadczona w ramach uposażenia prebendy żydowskiej do 1529 r., później wchłonięta przez Gartatowice⁴¹

Mapa nr 10: Miejsowości uposażeniowe prebendy żydowskiej na przełomie XV i XVI w.

Mapa nr 11: Miejsowości uposażeniowe prebendy żydowskiej na tle stosunków parafialnych z końca średniowiecza

Jeszcze innym interesującym wątkiem, który pojawia się przy omawianiu uposażenia kanonii żydowskiej, jest przynależność parafialna miejscowości świadczących na jej rzecz. Jak wspomniałem wyżej, w XV w. 8 miejscowości wchodziło w skład parafii Kije a 3 podlegały plebanowi w Pińczowie. Co do parafii Kije to jej początki sięgają co najmniej połowy XII w.⁴² O parafii w Pińczowie wiemy, że powstała do-

41 D. Olszewski, E. Wiśniowski, *Parafia Kije. Zarys dziejów*, Kielce 1993, s. 23.

42 E. Wiśniowski nie wykluczał wcześniejszej, nawet XI-wiecznej genezy parafii w Kijach, przy czym

piero w latach trzydziestych XV w. Wcześniej siedziba parafii znajdowała się we wsi Wierciszów. Wieś ta została włączona do Pińczowa w chwili lokacji miasta w 1428 r. Miejscowy kościół utracił prawa parafialne na rzecz fary w Pińczowie a sam stał się częścią uposażenia pińczowskich Paulinów. Parafia w Wierciszowie powstała znacznie wcześniej. E. Wiśniowski datuje jej początki na XIII w.⁴³ Powstająca w XIII w. parafia w Wierciszowie objęła swym zasięgiem wsie, które wcześniej należeć musiały do starszych ośrodków parafialnych. W grę wchodzi parafie w Kijach, Szańcu i – co mniej prawdopodobne – w Busku. Leżące na południe parafie w Bogucicach i Michałowie powstały zbyt późno by mogły być brane pod uwagę⁴⁴. Spoglądając na kształt znanych z późnego średniowiecza okręgów parafialnych nietrudno zauważyć, że przynajmniej północna część parafii Pińczów/Wierciszów, obejmująca trzy wsie stanowiące uposażenie prebendy żydowskiej, została najpewniej „wykrojona” z terytorium parafii Kije (mapa nr 11).

W tej sytuacji uprawniona wydaje się teza, że do 1213 r., tj. do chwili utworzenia prebendy żydowskiej, wszystkie wsie wchodzące w skład jej uposażenia należały nie tylko do uposażenia jednego z plebanów kijskich, ale ponadto wchodziły w skład parafii Kije. Wydaje się, że mamy tu do czynienia z dwoma ważnymi zjawiskami. Jedno z nich ściśle wiąże się z dziejami kapituły kieleckiej a dotyczy dokonywania niektórych nowych fundacji kościelnych kosztem dotychczasowych dochodów kościołów parafialnych. W przypadku kapituły kieleckiej w podobny sposób utworzono zapewne uposażenie prepozytury i dziekanii oraz kanonii szydlówcekiej i – co mniej prawdopodobne – szewieńskiej. Drugim zjawiskiem – dla dziejów kapituły kieleckiej nieistotnym – jest przypuszczalne istnienie zależności pomiędzy okręgami parafialnymi i uposażeniowymi najstarszych parafii. Takim ośrodkiem były niewątpliwie Kije a wykazanie tu – na marginesie innych rozważań – zależności pomiędzy uposażeniem jednego z plebanów kijskich z zasięgiem jego oddziaływania duszpasterskiego w okresie sprzed 1213 r., może być głosem w ciągle aktualnej dyskusji na temat istnienia zbieżności okręgu parafialnego i uposażeniowego w przypadku najstarszych ośrodków duszpasterskich.

osoby fundatora upatrywał w księciu, por. tenże, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 68–69 oraz D. Olszewski, E. Wiśniowski, *Parafia Kije...*, s. 18–20. J. Wroniszewski wykazał jednak przekonująco, że fundacja parafii była dziełem Wojsława Seniora z rodu Powalów a nastąpiła niedługo po uzyskaniu przez niego Kijów z rąk książęcych. Fakt ten miał miejsce najpóźniej około 1140 r., J. Wroniszewski, *O początkach kościoła w Kijach*, w: *Cursus mille annorum. Prace ofiarowane Profesorowi Eugeniuszowi Wiśniowskiemu*, Roczniki Humanistyczne 2000, t. 48, z. 2 – zeszyt specjalny, s. 627–632.

43 E. Wiśniowski, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 85.

44 Kije, Szaniec i Busko to najstarsze ośrodki parafialne w tym rejonie. Kije i Busko są datowane nawet na XI w. a Szaniec na pierwszą połowę XII stulecia. Parafia w Bogucicach powstała z fundacji Kazimierza Wielkiego (choć dopiero po 1374 r.) a ośrodek parafialny w Michałowie datowany jest na rok 1375 lub 1385, por. E. Wiśniowski, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 68–70, 90–91.

Uposażenie prebendy szydlówckiej w XV i XVI w. składało się z *fundum* w postaci wsi Szydłówek⁴⁵ oraz dziesięcin z miejscowości położonych w dwóch rejonach⁴⁶. Jeden – liczący 6 miejscowości – obejmował Chęciny i okolice, drugi zaś – trzywioskowy – znajdował się na terenie parafii Młodzawy Małe. Całość uzupełniało niewielkie *fundum* w postaci stawu rybnego we wsi Szydłówek (patrz tab. nr 8 i mapa nr 12)⁴⁷. Uwagę zwraca to, że zasadnicza część uposażenia kanonii pochodziła z miejscowości należących do parafii w Chęcinach. Według Jana Długosza tereny te pierwotnie wchodziły w skład parafii kieleckiej. Niezależnie od tego, czy wiadomość przekazana przez kronikarza jest prawdziwa, czy nie, niewątpliwie były to dobra należące do księcia. Stanowiły one w najwcześniejszym okresie część rozległego pasa dóbr książęcych ciągnących się od Małogoszcza po Kielce i dalej na wschód. Parafia w Chęcinach powstała po 1254 r. – najpewniej około 1280 r.⁴⁸ Wydaje się zatem, że tak rozległe nadanie na rzecz jednej z kanonii kieleckich nastąpiło wcześniej. W tej sytuacji tradycja przekazana przez Jana Długosza o pierwotnej przynależności parafialnej tego terytorium nabiera cech prawdopodobieństwa. Wydaje się bowiem oczywiste, że powstająca w drugiej połowie XIII w. parafia w Chęcinach została wykrojona z terytorium bądź to parafii kieleckiej, bądź małogoskiej, czyli dwóch najstarszych w tym rejonie ośrodków parafialnych.

Drugi rejon, z którego kanonia szydlówcka czerpała dochody, stanowiły wsie położone w parafii Młodzawy Małe. W tym przypadku również mamy do czynienia z parafią erygowaną w XIII w. Trudno zatem ustalić, czy nadanie z tego rejonu uczynione na rzecz kanonii kieleckiej nastąpiło już po utworzeniu parafii w Młodzawach, czy miało to miejsce wcześniej. Uwagę zwraca natomiast to, że w opisie zawartym w „*Liber beneficiorum*” dziesięciny z wsi należących do parafii w Młodzawach zostały umieszczone przed dochodami kanonii płynącymi z rejonu Chęcin. Wskazywałoby to, że w drugiej połowie XV w. dochody z terenu parafii w Młodzawach były dla kanonii ważniejsze. Być może wynikało to z prób odebrania dochodów kanonii szydlówckiej płynących z parafii chęcińskiej? Nie można też wykluczyć, że dochody z rejonu Młodzaw kanonia szydlówcka otrzymała w okresie najgorętszych sporów o dziesięciny z okolic Chęcin, a zatem w nadaniu tym należałoby upatrywać swego rodzaju rekompensaty dla posiadacza kanonii szydlówckiej.

45 Jan Długosz dwukrotnie opisał wieś Szydłówek. Raz informował o tym, że wszelkie świadczenia z tej wsi szły na rzecz kanonika (DLB t. I, s. 465), raz zaś, że na rzecz wikariusza (DLB t. I, s. 468). Ponieważ wikariusz nie miał prawie nic oprócz wpływów z Szydłowca, należy uznać, że to był rzeczywiście jego (a nie kanonika) dochód. W tej sytuacji należy uznać, że kanonik posiadał jedynie prawo własności do Szydłowka i staw rybny w tej wsi – na temat stawu patrz DLB t. I, s. 465.

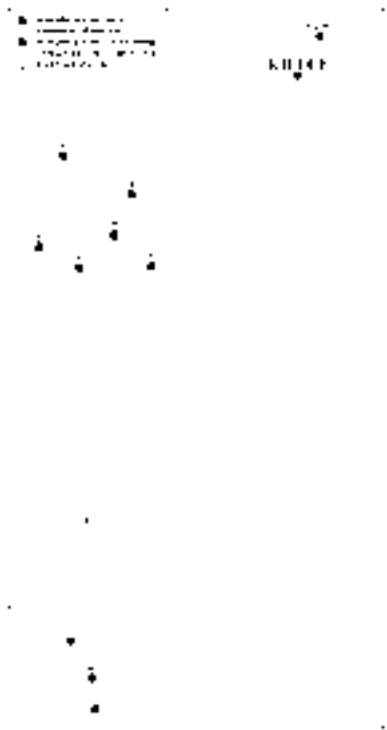
46 Informacje na temat uposażenia kanonii szydlówckiej w czasach Jana Długosza i w roku 1529 różni pominięcie przez *Liber retaxationum* wzmianki o dochodach (zapewne w naturze) ze stawu rybnego znajdującego się w Szydłowku, por. DLB t. I, s. 465, 468 i LR 1529, s. 377.

47 Warto jednak pamiętać, że dochody kanonii z wsi Szydłówek mogły być wcześniej większe. W XV w. zarówno czynsz jak i dziesięcina płacona była wikarii kanonii szydlówckiej. Najpewniej dochód ten wikariusz otrzymał jako nadanie z ręki kanonika. O tym, że pierwotnie wieś wchodziła w skład okręgu uposażeniowego kanonii świadczy to, że w XV w. stanowiła ona własność kanonii szydlówckiej, DLB t. I, s. 465, 468.

48 W. Zapart, M. Karkocha, *Dzieje parafii Chęciny do 1815 r.*, Kielce 2007, s. 10.

Tabela 8: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia prebendy szydlówckiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Prebenda szydlówcka (DLB t. I, s. 465-468; LR 1529 s. 377)				
1.	Szydłówek	Kielce	+	brak
2.	Chęciny	Chęciny	+	+
3.	Góry	Chęciny	+	+
4.	Szewce	Chęciny	+	+
5.	Bolechowice	Chęciny	+	+
6.	Radkowice	Chęciny	+	+
7.	Wola Murowana	Chęciny	+	+
8.	Młodzawy Wielkie	Młodzawy Małe	+	+
9.	Młodzawy Małe	Młodzawy Małe	+	+
10.	Zalupa alias Wolya?	Młodzawy Małe	+	+
Wikaria prebendy szydlówckiej (DLB t. I, s. 465, 468; LR 1529 s. 468)				
1.	Szydłówek	Kielce	+	+

Prebenda szewieńska w opinii J. Szymańskiego miała powstać około połowy XIII w.⁴⁹ Wskazuje na to uposażenie jej łanem należącym wcześniej do plebana w Szewnej⁵⁰. Jak się wydaje oznacza to, że parafia szewieńska powstała przed utworzeniem prebendy. Ponieważ utworzenie parafii w Szewnej da się odnieść do pierwszej połowy XIII w.⁵¹, zatem ufundowanie prebendy musiało nastąpić odpowiednio później. Uposażenie prebendy szewieńskiej w XV i XVI w., oprócz wspomnianego łanu w Szewnej, stanowiły dziesięciny snopowe z Szewnej oraz 5 innych wsi. Wszystkie te miejscowości położone były niedaleko siebie, na terenie 3 sąsiadujących parafii: Szewna, Ruszków i Manina (tab. nr 9 oraz mapy nr 13 i 14).

Mapa nr 12: Miejscowości uposażeniowe prebendy szydlówckiej na przełomie XV i XVI w.

49 J. Szymański, *Kanonicy świeccy...*, s. 315.

50 DLB t. I s. 462.

51 Szymański, *Kanonicy świeccy...*, s. 315. Podobnie czas powstania parafii w Szewnej datuje H. Grocholski – patrz tegoż *Sieć parafialna archidiaconatu zawichojskiego do końca XVI wieku*, Lublin 1956, s. 37 (rkps w Archiwum Uniwersyteckim KUL, sygnatura H.m. 334).

Tabela 9: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia prebendy szewieńskiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Prebenda szewieńska (DLB t. I, s. 462-464; LR 1529 s. 375)				
1.	Szewna	Szewna	+	+
2.	Gromadzice	Szewna	+	+
3.	Czerwona Góra	Ruszków	+	+
4.	Ruszków	Ruszków	+	+
5.	Sadowie	Ruszków	+	+
6.	Stryczowice	Manina	+	+
Wikaria prebendy szewieńskiej (DLB t. I, s. 464; LR 1529 s. 468)				
1.	Radlin	Kielce	+	+
2.	Mirkowice	Momina	+	+

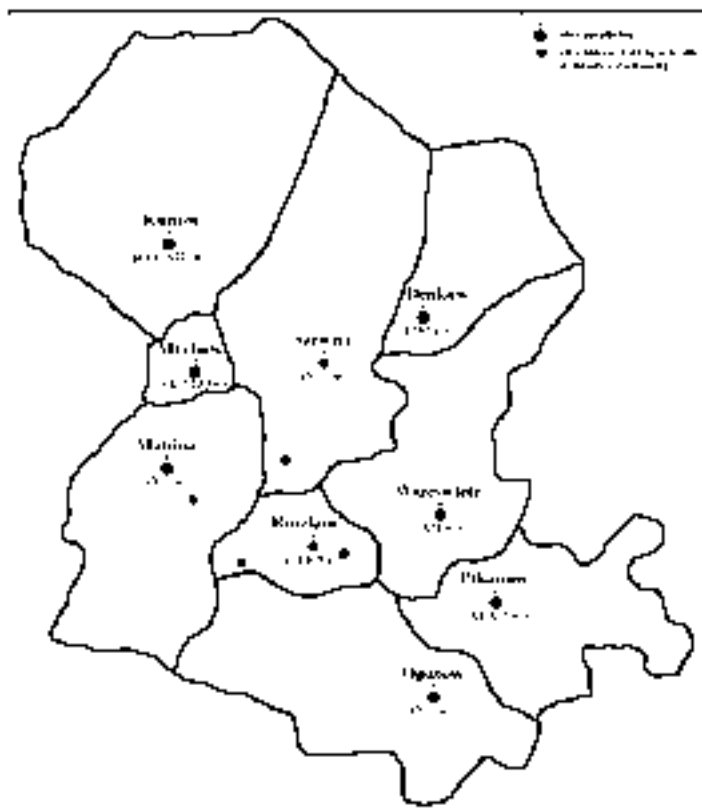
Mapa nr 13: Miejscowości uposażeniowe prebendy szewieńskiej na przełomie XV i XVI w.

Trudno wywnioskować do kogo należały te dochody przed powstaniem prebendy szewieńskiej. Możliwe że stanowiły wcześniej uposażenie plebana w Szewnej lub – co bardziej prawdopodobne – innej okolicznej parafii o starszej metryce⁵². Możliwe także, że pochodziły one z mensy biskupiej. Przyjęcie tej ostatniej ewentualności oznaczałoby, że w tworzeniu prebendy szewieńskiej swój udział mógł mieć, oprócz biskupa krakowskiego, także biskup lubuski. Wskazuje na to fakt posiadania przez biskupów lubuskich dwóch wsi stanowiących uposażenie omawianej prebendy⁵³.

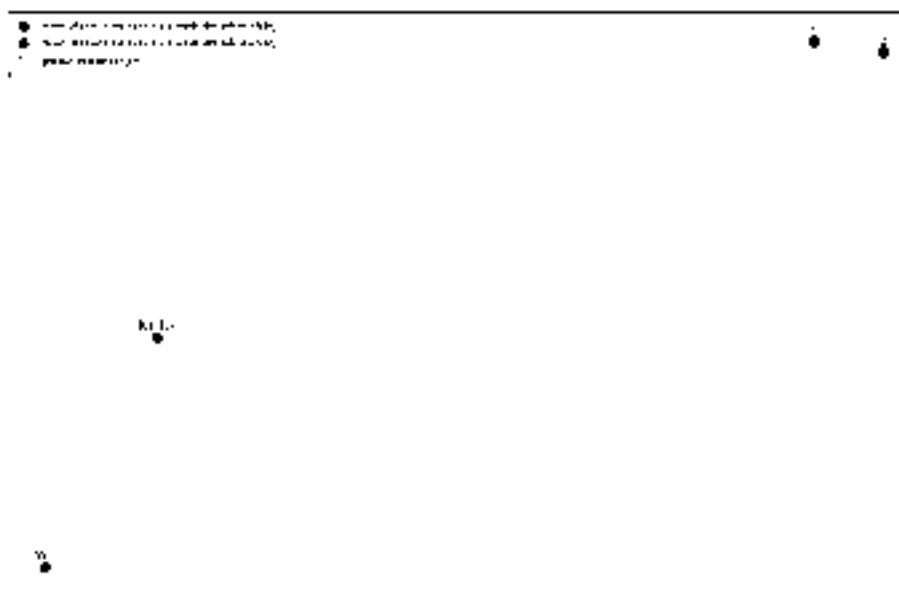
Ostatnią spośród omawianych prebend kapituły kieleckiej jest prebenda zwana sieradowicką. Nie posiadała ona *fundum* – chyba, że za takie uznamy 2 łany we wsi Kowala należące do wikariusza prebendy sieradowickiej. Uposażenie kanonii stanowiły

52 Wydaje się, że byłoby to zbyt duże uposażenie jak na parafię powstałą w XIII w., choć oczywiście wykluczyć tego nie można. Spośród parafii o starszej metryce w grę wchodzić mogły parafie w Maninie, Wszeświętych, Opatowie i – co mniej prawdopodobne – w Ptkanowie (patrz mapa nr 14).

53 Były to wsie Stryczowice w par. Manina i Czerwona Góra w par. Ruszków (DLB t. I, s. 462–3).

Mapa nr 14: Uposażenie prebendy szewieńskiej na tle sieci parafialnej późnego średniowiecza

Mapa nr 15: Miejscowości uposażeniowe prebendy sieradowickiej na przełomie XV i XVI w.

jedynie dziesięciny z dwóch położonych blisko siebie wsi: Sieradowic i Śniadki (tab. nr 10 i mapa nr 14). To skromne uposażenie prebendy sieradowickiej zdaje się wskazywać, że powstała ona późno i należy ją utożsamiać z kanonią kielecką odnotowaną po raz pierwszy w roku 1350.

Tabela 10: Miejscowości wchodzące w skład uposażenia prebendy sieradowickiej i jej wikarii w czasach Jana Długosza i w 1529 r.

L.p.	Nazwa wsi	Parafia	Odnotowana w	
			DLB	1529 r.
Prebenda sieradowicka (DLB t. I, s. 438, 468-469; LR 1529 s. 375)				
1.	Sieradowice	Bodzentyn	+	+
2.	Śniadka	Tarczek	+	+
Wikaria prebendy sieradowickiej (DLB t. I, s. 469; LR 1529 s. 468)				
1.	Kowala	Brzeziny	+	+

Wartość uposażenia prebend kapituły kieleckiej

Istotnym zagadnieniem wiążącym się z działalnością każdej kapituły jest „dochodowość” poszczególnych prebend. Diecezja krakowska jest w tej szczęśliwej sytuacji, że dysponuje dość wczesnymi źródłami przekrojowymi pozwalającymi poznać wartość uposażenia beneficjów kościelnych – w tym również prebend prałackich i kanonickich.

Najwcześniejszym chronologicznie źródłem są spisy dziesięciny papieskiej z lat 1326–1327 oraz 1350/1351–1355⁵⁴. Źródło to jedynie w sposób sumaryczny podaje wartość uposażenia nie precyzując skąd ono pochodzi. Z lat siedemdziesiątych XV w. pochodzi „Liber beneficiorum” Jana Długosza informująca przede wszystkim o elementach składowych uposażenia poszczególnych beneficjów. Jan Długosz drugoplanowo traktował wartość uzyskiwanych dochodów, jednak wysokość pozyskiwanych sum da się odtworzyć w większości przypadków, choć jest to możliwe z różną dokładnością. Kolejnym źródłem jest tzw. „Liber retaxationum” z 1529 r., podająca zarówno źródła dochodu jak i jego wysokość. Wiarygodność tych źródeł była już wielokrotnie omawiana w literaturze⁵⁵, dość powiedzieć, że najmniej dokładne pod tym względem są spisy dziesięciny papieskiej, bowiem w sposób znaczący zaniżają rzeczywistą dochodowość beneficjów, natomiast wartość źródłowa „Liber beneficiorum” oraz „Liber retaxationum” jest znacznie wyższa, przy czym w przypadku wykazu Jana Długosza problemem są liczne pominięcia i luki.

Wartość pomocniczą mają także pochodzące z XVI w. księgi kontrybucji z lat 1539, 1561 i 1577⁵⁶. Pierwsza księga podaje wartość nałożonych podatków wyliczonych na

54 *Acta Camerae Apostolicae*, t. I-II, wyd. J. Ptaśnik, w: *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. I-II, Kraków 1913–1914.

55 L. Poniewozik, *Uposażenie prałatur i kanonii średniowiecznych kapituł kolegiackich w diecezji krakowskiej*. [w druku] – tam też literatura do zagadnienia wiarygodności omawianych źródeł.

56 *Regestrum contributionis duplae iuxta taxam antiquam episcopatus et omnium beneficiorum dioecesis*

podstawie czternastowiecznych taks, natomiast dwie kolejne przyjmują jako podstawę opodatkowania sumy ustalone po raz pierwszy w 1529 r.

Spisy dziesięciny papieskiej – jak wspominałem już wyżej – informują tylko o łącznej sumie szacunkowych, rocznych dochodów, jakie uzyskiwały beneficja kościelne w diecezji krakowskiej. Źródło to charakteryzuje się ponadto małą wiarygodnością, jednak zaniżanie dochodów, jakie było tam stosowane, było udziałem także innych beneficjów. W związku z tym wartość informacyjna spisów jest problematyczna, lecz nie tracą one wartości porównawczej i pozwalają zorientować się jak kształtowały się względem siebie dochody poszczególnych prebend w kapitule kieleckiej. Ponadto pozwalają na dokonywanie porównań sytuacji finansowej pomiędzy kapitułami diecezji krakowskiej.

We wszystkich czternastowiecznych wykazach poboru dziesięciny papieskiej dochody poszczególnych prebend prałackich i kanonickich w Kielcach były stałe i nie różniły się w poszczególnych wykazach (tabela nr 11). Warto jedynie zauważyć, że prałatury kieleckie uzyskiwały podobne dochody. Wyjątkiem jest scholasteria, którą otaksowano na zaledwie 5 grzywien. Stanowiło to 1/3 dochodów kustosza i zaledwie 28% wpływów notowanych przez prepozyturę.

W przypadku kanonii widać dość istotne zróżnicowanie w wysokości uzyskiwanych dochodów. Wahają się one od 2,5 do 18 grzywien, przy czym najniższą wartość uposażenia notowała kanonia utworzona pomiędzy 1327 a 1350 r.

Kanonie kieleckie – podobnie jak w innych kapitułach diecezji krakowskiej – nie zostały określone nazwami wziętymi od *fundum* (pytanie czy w tym czasie stosowano w ogóle taką praktykę?). Rozróżniono je poprzez podanie personaliów osoby zasiadającej na kanonii. Nie da się zatem jednoznacznie powiedzieć, która kanonia spośród wymienionych w spisach dziesięciny papieskiej jest tożsama z kanonią wymienioną w „*Liber beneficiorum*” czy „*Liber retaxationum*”. Problem ten został przeze mnie poruszony w innym miejscu⁵⁷, tu jednak chciałbym zauważyć, że poczynione przeze mnie uprzednio spostrzeżenia mogą nie być właściwe⁵⁸.

Cracoviensis ad annum 1539 in synodo Piotrcoviensis provinciali decretum, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMK) nr 20???; [*Liber contributionis ex anno 1561*], AKMK nr 21; *Liber contributionis ex anno 1577*, AKMK nr I-26. Ponadto zachowały się jeszcze rejestry z lat 1513 i 1527 jednak nie odnotowano w nich kapituły kieleckiej – *Registrum contributionis per unum fertorem de marca argenti ad clerum anno 1513 laudate ut sequitur*, AKMK nr I-17; [*Liber retaxationum diecezji krakowskiej z r. 1527*], AKMK nr I-18.

57 L. Poniewozik, *Uposażenie prałatur i kanonii...*

58 Przywołam tu przykład kanonii żydowskiej, która choć powstała w 1213 r. na podstawie rejestrów poborowych z 1539, 1361 i 1577 r. została przeze mnie utożsamiona z kanonią otaksowaną w XIV w. na 2,5 grz., a która pojawia się po raz pierwszy dopiero w 1350/1351 r. Obecnie kanonię, która w XIV w. posiadała dochód w wysokości 2,5 grzywiny jestem skłonny utożsamiać z kanonią sieradowicką (patrz wyżej).

Tabela 11: Wartość uposażenia prebend kieleckich w świetle spisów dziesięciny papieskiej

Prebenda	1326	1327	1350-1	1354	1355
Dziekan	16 grz.	16 grz.	16 grz.	16 grz.	16 grz.
Prepozyt	18 grz.	18 grz.	18 grz.	18 grz.	18 grz.
Kustosz	15 grz.	15 grz.	15 grz.	15 grz.	15 grz.
Scholastyk	5 grz.	5 grz.	5 grz.	5 grz.	5 grz.
Kanonik 1	18 grz.	18 grz.	18 grz.	18 grz.	18 grz.
Kanonik 2	5 grz.	5 grz.	5 grz.	5 grz.	5 grz.
Kanonik 3	7 grz.	7 grz.	7 grz.	7 grz.	7 grz.
Kanonik 4	10 grz.	10 grz.	10 grz.	10 grz.	10 grz.
Kanonik 5	10 grz.	10 grz.	10 grz.	10 grz.	10 grz.
Kanonik 6			2,5 grz.	2,5 grz.	2,5 grz.

Porównując kapitułę kielecką z innymi kapitułami małopolskimi łatwo zauważyć, że nie należała ona w tym czasie do najbogatszych. W przypadku prałatur, prepozyt i scholastyk kieleccy uzyskiwali niższe dochody od niemal wszystkich swoich odpowiedników w pozostałych kapitułach. Wyjątkiem są tu dziekania i scholasteria opatowska otaksowane niżej. W przypadku Opatowa do porównania z prepozyturą kielecką wybieram dziekanię, bowiem w kapitule tej właśnie dziekan pełnił funkcję prepozyta, czyli osoby stojącej na czele korporacji prałatów i kanoników. Kustosz kielecki notował średnie dochody. Wyprowadzali go kustosze sandomierski, wiślicki i od św. Floriana na Kleparzu, natomiast za nim sytuowali się kustosze skalbmierski, opatowski oraz krakowski od św. Idziego i św. Michała na Wawelu. Dziekan kielecki górował dochodami zarówno nad dziekanem sandomierskim, jak i dziekanem od św. Floriana⁵⁹ (tabela nr 12).

Tabela 12: Uposażenie prałatur w poszczególnych kapitułach w XIV w.

L.p.	Kolegiata	Pralatura					
		Prepozyt	Dziekan	Archidiacon	Kantor	Scholastyk	Kustosz
1.	Sandomierz	30 grz.	5 grz.	20 grz.	30 grz.	8 grz.	20 grz.
2.	Wiślica	76 grz.	-	-	20 grz.	15 grz.	20 grz.
3.	Kielce	18 grz.	16 grz.	-	-	5 grz.	15 grz.
4.	Św. Florian	40 grz.	6 grz.	-	-	-	25,5 grz.
5.	Skalbmierz	80 grz.	10 grz.	-	-	20 grz.	5 grz.
6.	Św. Michał	35 grz.	-	-	-	-	5 grz.
7.	Opatów	-	-	-	5 grz.	4 grz.	5 grz.
8.	Św. Idzi	-	-	-	-	-	7 grz.

W przypadku kanonii trudno dokonać porównania konkretnych przypadków⁶⁰. Aby zorientować się jak wyglądała sytuacja materialna kanonii kieleckich na tle innych

59 Jeśli przyjąć, że dziekania opatowska jest odpowiednikiem raczej dziekani niż prepozytury kieleckiej, to i w takiej sytuacji przewaga była po stronie dziekana kieleckiego.

60 Trudno ustalić kryteria, wedle których należałoby dobierać do porównania kanonie pochodzące z różnych kapituł.

kapituł, trzeba porównać uśrednione dochody prebend kanonickich w poszczególnych kapitułach (tabela nr 13). Okazuje się, że kanonie kieleckie wspólnie z wiślickimi uzyskiwały średnie dochody. Wyraźnie wyższe dochody uzyskiwały kanonie u św. Floriana na Kleparzu, św. Idziego w Krakowie i w Sandomierzu. W pozostałych kapitułach kanonie były natomiast wyraźnie uboższe.

Tabela 13: Łączne uposażenie kanonii w poszczególnych kapitułach w XIV w.

L.p.	Kapituła	Uposażenie	
		Łączne	Na 1 osobę
1.	Sandomierz	134 grz.	11 grz.
2.	Wiślica	33 grz.	8 ¼ grz.
3.	Kielce	52,5 grz.	8 ¾ grz.
4.	Św. Florian na Kleparzu	63 grz.	15 ¾ grz.
5.	Skalbmierz	23 grz. 34 gr.	5 grz.
6.	Św. Michał na Wawelu	15 grz.	5 grz.
7.	Opatów	14 grz. 22 gr.	2,5 grz.
8.	Św. Idziego w Krakowie	39 grz.	13 grz.

W czasach Jana Długosza w porównaniu z XIV w. wyraźnie zwiększyły się sumy uzyskiwane przez prałatów i kanoników kieleckich (tabela nr 14).

Tabela 14: Wartość uposażenia prałatury i kanonii kolegiaty kieleckiej w świetle *Liber beneficiorum* Jana Długosza.

L.p.	Nazwa	Wartość uposażenia
Prałatury:		
1.	Prepozytura	105 grz. 12 gr.
2.	Dziekania	67 grz. 12 gr.
3.	Scholasteria	36 grz. 24 gr.
4.	Kustodia	46 grz 36 gr.
Kanonie:		
1.	Szydłowiecka	33 grz.
2.	Szewieńska	65 grz. 12 gr.
3.	Brzechowska	27 grz.
4.	Pierchnicka	36 grz. 24 gr.
5.	Sieradowicka	24 grz.
6.	Żydowska	68 grz. 24 gr.

W przypadku prałatów wzrost uzyskiwanych sum nie oznaczał jednak zmiany pozycji na tle innych kapituł kolegiackich. W XV w. sytuacja w tym względzie zmieniła się tylko nieznacznie (tabela nr 15). Najczęściej prałaci kieleccy sytuowali się na trzecim miejscu, ustępując wartością dochodów swoim kolegom z Sandomierza i Wiślicy.

Tabela 15: Uposażenie prałatur w poszczególnych kapitułach w czasach Jana Długosza.

L.p.	Kolegiata	Pralatura					
		Prepozyt	Dziekan	Archidiakon	Kantor	Scholastyk	Kustosz
1.	Sandomierz	248 grz.	64 grz.	177 grz.	157 grz. 11 gr.	199 grz. 15 gr.	205 grz. 8 gr.
2.	Wiślica	117 grz. 36 gr.	-	-	92 grz. 36 gr. ¹	41 grz. 36 gr.	84 grz. 36 gr.
3.	Kielce	105 grz. 12 gr.	67 grz. 12 gr.	-	-	36 grz. 24 gr.	46 grz. 36 gr.
4.	Św. Florian	96 grz. 36 gr.	28 grz.	-	65 grz.	-	62 grz. 24 gr.
5.	Skalbmierz	95 grz. 42 gr.	-	-	-	19 grz. 30 gr.	20 grz.
6.	Św. Michał	132 grz. 24 gr.	-	-	-	-	18 grz.
7.	Opatów	-	91 grz. 10 gr.	-	17 grz. 12 gr.	13 grz. 12 gr.	24 grz. 2 gr.
8.	Św. Idzi	-	-	-	-	-	12 grz. 24 gr.

Zupełnie inaczej było natomiast w przypadku kanoników kieleckich. Ich przeciętne dochody w latach siedemdziesiątych XV w. znacząco wzrosły (tabela nr 16). Notowali najwyższe dochody w grupie kanoników wszystkich kolegiat małopolskich. Co prawda kanonicy sandomierscy ustępowali im statystycznie jedynie o pół grzywny, ale już trzeci w zakresie dochodów kanonicy od św. Floriana uzyskiwali wpływy niższe o ponad ¼.

Tabela 16: Łączne uposażenie kanonii w poszczególnych kapitułach w czasach Jana Długosza

L.p.	Kapituła	Uposażenie	
		Łączne	Na 1 osobę
1.	Sandomierz	498 grz. 10 gr.	41,5 grz.
2.	Wiślica	98 grz.	24,5 grz.
3.	Kielce	254 ¼ grz.	42 grz.
4.	Św. Florian na Kleparzu	206 grz. 32 gr.	29,5 grz.
5.	Skalbmierz	76 grz. 34 gr.	15 grz.
6.	Św. Michał na Wawelu	29 grz.	10 grz.
7.	Opatów	47 grz. 10 gr.	8 grz.
8.	Św. Idzi w Krakowie	73 grz. 26 gr.	24,5 grz.

W porównaniu z czasami Jana Długosza w 1529 r. sumy uzyskiwane przez prałatów i kanoników kieleckich uległy pewnym zmianom, jednak równie często oznaczało to wzrost, jak i spadek nominalnego dochodu (tabela nr 17, porównaj tabela nr 14).

Tabela 17: Wartość uposażenia prałatur i kanonii kolegiaty kieleckiej w świetle „Liber retaxationum” z 1529 r.

L.p.	Nazwa	Wartość uposażenia
Pralatury		
1.	Prepozytura	117 grz. 8 gr.
2.	Dziekania	90 grz. 33 gr.
3.	Scholasteria	31 grz.
4.	Kustodia	62 grz. 36 gr.

Kanonie		
1.	Szydłowiecka	34 grz. 26 gr.
2.	Szewieńska	55 grz. 24 gr.
3.	Brzechowska	22 grz.
4.	Pierzchnicka	30 grz. 18 gr. ³
5.	Sieradowicka	8 grz. 22 gr.
6.	Żydowska	30 grz.

W świetle „Liber retaxationum” z 1529 r. dochody prałatów kieleckich sytuowały ich w środku stawki. Relatywnie najniższe wpływy uzyskiwał prepozyt, który pod względem uposażenia ustępował większości prepozytów pozostałych kapituł. Wyprzedzał pod tym względem – ale niezbyt wyraźnie – jedynie prepozyta od św. Michała i dziekana opatowskiego (patrz tabela nr 18).

Tabela 18: Uposażenie prałatur w poszczególnych kapitułach w 1529 r.

L.p.	Kolegiata	Prałatura					
		Prepozyt	Dziekan	Archidiakon	Kantor	Scholastyk	Kustosz
1.	Sandomierz	227 grz. 2 gr.	32 grz. 32 gr.	91 grz. 36 gr.	100 grz.	74 grz. 44 gr.	212 grz. 43 gr.
2.	Wiślica	136 grz. 10 gr.	-	-	61 grz. 31 gr.	38 grz. 30 gr.	67 grz. 18 gr.
3.	Kielce	117 grz. 8 gr.	90 grz. 33 gr.	-	-	31 grz.	62 grz. 36 gr.
4.	Św. Florian	122 grz. 32 gr.	16 grz.	-	-	-	16 grz.
5.	Skalbmierz	156 grz.	-	-	-	27 grz. 32 gr.	28 grz.
6.	Św. Michał	105 grz. 44 gr.	-	-	-	-	22 grz. 24 gr.
7.	Opatów	-	110 grz. 32 gr.	-	10 grz.	6 grz. 24 gr.	10 grz. 15 gr.
8.	Św. Idzi	-	-	-	-	-	13 grz. 6 gr.

W 1529 r. kanonicy kieleccy – tak jak w czasach Jana Długosza – znajdowali się na czele stawki. Swoimi dochodami ustępowali nieznacznie jedynie kanonikom sandomierskim. Podobnie jak w XV w. wartość uposażenia kanoników kieleckich i sandomierskich znacząco przewyższała dochody kanoników pozostałych kapituł małopolskich (tabela nr 19).

Tabela 19: Łączne uposażenie kanonii w poszczególnych kapitułach w 1529 r.

L.p.	Kapituła	Uposażenie	
		Łączne	Na 1 osobę
1.	Sandomierz	392 grz. 8 gr.	33 grz.
2.	Wiślica	74 grz. 22 gr.	18,5 grz.
3.	Kielce ⁴	190 ¾ grz.	32 grz.
4.	Św. Florian na Kleparzu	96 grz.	16 grz.
5.	Skalbmierz	78 grz. 46 gr.	16 grz.

6.	Św. Michał na Wawelu	48 grz.	16 grz.
7.	Opatów ⁶	15 grz. 19 gr.	5 grz.
8.	Św. Idzi w Krakowie	45 grz. 40 gr.	15 grz.

Przyglądając się wartości uposażenia prałatów i kanoników kieleckich warto zauważyć, że dochody prepozytury i dziekanii kieleckiej w XIV w. i 1529 r. były bardzo podobne i tylko nieznacznie zaznaczała się przewaga prepozyta. Nie powinno to dziwić, zważywszy że obie prałatury czerpały dochody z podobnej liczby miejscowości. Jedynie w czasach Jana Długosza różnica pomiędzy dochodami prepozytury i dziekanii była znacząco różna. W tym jednak przypadku dużą przewagę wartości uposażenia prepozyta nad dziekanem da się wyjaśnić niepełnymi danymi dotyczącymi dochodów dziekanii kieleckiej⁶¹. Możliwe, że w rzeczywistości dochody dziekanii kieleckiej były w czasach Długosza wyższe niż wpływy, jakie notowała prepozytura. W 1529 r. wartość dziesięcin z miejscowości pominiętych przez Jana Długosza stanowiła prawie 46% ogółu dochodów dziekanii⁶². Gdyby taki odsetek dodać do znanych z XV w. dochodów dziekanii uzyskałyby one wartość ponad 146 grzywien a zatem znacznie więcej niż uzyskiwała wtedy prepozytura kielecka.

Przyglądając się zależności pomiędzy wartością notowanego dochodu a liczbą miejscowości, z których dochód ten był czerpany⁶³ da się zauważyć, że była ona ścisła w przypadku prałatur kieleckich. W zasadzie bez wyjątków w każdym ze wskazanych okresów większa liczba miejscowości dawała prałatom wyższy dochód (tabela nr 20).

Tabela 20: Wartość uposażenia prałatur kieleckich w połączeniu z liczbą miejscowości świadczących na ich rzecz.

L.p.	Prebenda	Taksa lub wartość uposażenia w:		Liczba wsi w ramach uposażenia w:	
		XV w.	1529 r.	XV w.	1529 r.
1.	Prepozyt	105 grz. 12 gr.	117 grz. 8 gr.	19	19
2.	Dziekan	67 grz. 12 gr.	90 grz. 33 gr.	19	15
3.	Scholastyk	36 grz. 24 gr.	31 grz.	4	4
4.	Kustosz	46 grz 36 gr.	62 grz. 36 gr.	11	8

Zależności takiej nie widać natomiast w przypadku kanonii. Najbardziej jaskrawych przykładów w tym względzie dostarcza kanonia szewieńska, która w XV i XVI

61 Przypomnę, że dziekania kielecka uzyskiwała w tym czasie dziesięciny z 19 miejscowości, z czego w *Liber beneficiorum* znajdują się informacje na temat wartości tylko 7 dziesięcin – patrz przypis nr 33.

62 Jan Długosz pominął wartość dziesięcin z 13 wsi, natomiast w 1529 r. z tych 13 miejscowości wymieniono tylko 9. Co stało się z czterema wsiami, które wcześniej stanowiły uposażenie dziekanii, trudno w tym miejscu orzec, warto jednak podkreślić, że najpewniej w czasach Długosza procentowy udział pominiętych dziesięcin był jeszcze większy niż w 1529 r.!

63 Tabele nr 20 i 21 ilustrujące to zjawisko pomijają dochody prałatur i kanonii z XIV w. Wynika to z tego, że nie znamy elementów składowych uposażenia prebend kieleckich w tym stuleciu. W przypadku kanonii dodatkową trudność stanowi niemożność zidentyfikowania poszczególnych kanonii z XIV stulecia z ich XV- i XVI-wiecznymi odpowiednikami.

w. czerpała dochody z 6 wsi, natomiast ponad dwukrotnie przewyższała wartością wpływów kanonię brzechowską (również 6 miejscowości) i prawie dwukrotnie kanonie szydlówcecką i pierzchnicką (10 i 9 miejscowości). Co więcej, dorównywała niemal dochodami kanonii żydowskiej, która swój dochód uzyskiwała z prawie dwukrotnie większej liczby miejscowości (tabela nr 21).

Tabela 21: Wartość uposażenia kanonii kieleckich w połączeniu z liczbą miejscowości świadczących na ich rzecz

L.p.	Kanonia	Dochód w:		Liczba wsi w ramach uposażenia w:	
		XV w.	1529 r.	XV w.	1529 r.
1.	Żydowska	68 grz. 24 gr.	30 grz.	11	10
2.	Szewieńska	65 grz. 12 gr.	55 grz. 24 gr.	6	6
3.	Szydlówcecka	33 grz.	34 grz. 26 gr.	10	7
4.	Sieradowicka	24 grz.	8 grz. 22 gr.	2	2
5.	Pierzchnicka ⁶	36 grz. 24 gr.	30 grz. 18 gr.	9	3
6.	Brzechowska	27 grz.	22 grz.	6	6

Przypadek kanonii kieleckich zdaje się zatem potwierdzać bardzo starą prawdę mówiącą o tym, że ilość nie zawsze przekłada się na jakość.

Leszek Poniewozik (Rzeszów)**Endowment of prelatures and Kielce collegiate canonry in the Middle Ages**

The article focuses on the beginnings of the chapter, the elements of endowment of individual prebends and the value of endowment of prelatures and canonries.

Thanks to *Liber Beneficiorum* by Jan Długosz and *Liber Retaxationum* from 1529, it is possible to describe the endowment of prelatures and Kielce canonries at the end of the Middle Ages. What is more, the information included in *Liber Beneficiorum* and in some other documents makes it possible to follow changes in endowment for some prebends.

The Kielce chapter was one of the most important not only in Medieval Middle Poland but in the entire country. In the late Middle Ages, it consisted of four prelatures (provostry, scholastic, deanery and custody) and six canonries (Jewish, Szewieński, Szydłowski, Sieradowice, Pierzchnica and Brzechów).

In all 14th century registers concerning the collection of papal tithe, the income of individual prelate and canonry prebends in Kielce was fixed and did not differ in various registers. Prelates' income was similar. In the case of canonries, however, the changes were in income significant and ranged from 2.5 to 18 marks. When comparing the Kielce chapter with other chapters of Little Poland it is obvious that it was not one of the richest. In the 15th century, the income of Kielce canons increased significantly and they belonged to the wealthiest in the Cracow diocese.